

Şubat 2022 | No: 13

RUSYA FEDERASYONU - AVRO ATLANTİK BLOĞU MÜCADELESİNDE UKRAYNA KRİZİ

Diplomat, siyaset bilimci ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Ulusal Güvenlik Eski danışmanı Zbigniew Brzezinski 1997 yılında yayımlanan “Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın küresel üstünlüğü ve bunun jeopolitik gereklilikleri” başlıklı eserinde Rusya Federasyonu (RF) açısından Ukrayna’nın önemini şu sözleriyle ifade etmiştir:¹

“ (...) Ukrayna’nın kaybı hepsinden çok sorun yaratıyordu. Bağımsız Ukrayna devletinin ortaya çıkışı tüm Rusları siyasi ve etnik kimliklerinin karakterini yeniden düşünmeye itiyordu. (...). Ukrayna’nın kaybı Rusya’nın jeostratejik seçeneklerini belirgin olarak sınırlandırdığı için, jeopolitik açıdan çok önemliydi. Rusya, Ukrayna üzerindeki kontrolü elinde bulundurarak, Baltık devletleri ve Polonya olmadan bile eski Sovyetler Birliği’nin güney ve

güneydoğusundaki Slav olmayan halklara egemen, iddialı Avrasya imparatorluğunun lideri olma çabasını sürdürebilirdi.”

Brzezinski RF-Ukrayna ilişkilerine dair bu satırları yazdığı yılda RF ve Ukrayna ilişkileri farklı dinamiklerin ışığında şekillenmekteydi. Zira ABD, ilk defa Hazar Bölgesi'ni ve Karadeniz'i stratejik çıkar alanı olarak belirlemiştir². Buna karşılık 28 Mayıs 1997 tarihinde RF ve Ukrayna arasında RF'nin Karadeniz Filosu için Sivastopol'daki limanların kiralanmasına ilişkin antlaşma ve 31 Mayıs 1997 tarihinde de "Dostluk, İşbirliği ve Ortaklık Antlaşması" imzalanmıştır. Söz konusu dostluk ve işbirliği antlaşması ile Ukrayna'nın toprak bütünlüğü onaylanmıştır³. Ancak bu gelişmeden beş ay sonra 10 Ekim 1997 tarihinde, RF'nin öncülüğünde kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içinde RF'nin hegemonyasına karşı GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova) bloğu oluşmuştur⁴. Bağımsızlığını ilan etmesinden itibaren Ukrayna, RF ve Avro-Atlantik Blok arasında dengeli bir siyaset yürütmeyi amaçlamıştır. Zira bu duruma paralel olarak 1999 yılında yeniden seçilen Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kuçma Ukrayna dış politikasının önceliğinin Avro-Atlantik yapılarla ilişkileri geliştirmek olduğunu ifade etmiş ancak ABD ve RF ile stratejik ortaklıkları da önemseyini vurgulamıştır. Kuçma'nın çok vektörlü diplomasisi⁵ 2000'li yıllardan itibaren sürdürülememiştir.

2000 yılı RF açısından önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemin başlangıcını temsil etmektedir. Eski KGB çalışanı yeni RF Devlet Başkanı Vladimir Putin iktidarının ilk yıllarında Rus ekonomisini düzeltmeyi ve devlet aygıtını güçlendirmeyi amaçlamıştır⁶. Putin'in iktidarının ilk yıllarında RF ile Avro-Atlantik blok arasında kurduğu göreceli dengeli ilişkileri değiştirmeye

başlamıştır. Öncelikle 14 Mart 2004 tarihinde ikinci başkanlık dönemine başlayan Putin Rusyası 29 Mart 2004 tarihinde Baltık ve Balkanlar'daki eski Sovyet devletlerinin beklenen NATO üyelikleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu tarihte Bulgaristan, Romanya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovakya ve Slovenya NATO üyesi olmuştur. Bu gelişme 1993'ten beri yakın çevre hassasiyetini dile getiren RF'nin "çevrelenme psikozu"nun canlanmasını beraberinde getirmiştir. NATO'nun yeni doğu genişlemesinden sonra yaşanan "renkli devrimler" RF ile Avro-Atlantik blok arasındaki ilişkilerde yeni bir güven bunalımı yaratmıştır. Renkli devrimlerin yaşandığı devletlerden biri de RF için jeopolitik ve tarihi öneme sahip olan Ukrayna'dır.

Kasım 2004'te Ukrayna'da gerçekleşen "Turuncu Devrim" Ukrayna'nın RF'den uzaklaşmasını beraberinde getirmiştir. İki tur ve uzun tartışmalar neticesinde Viktor Yuşçenko ve Viktor Yanukoviç arasındaki devlet başkanlığı yarışını Batı yanlısı Yuşçenko kazanmıştır. Ancak 2010 yılına kadar geçen süreçte Turuncu Devrim'in iki siyasal figürü Devlet Başkanı Viktor Yuşçenko ve Başbakan Yulia Timoşçenko arasındaki görüş ayrılıklarının artması, 2006 yılında gerçekleşen doğalgaz krizi ve Turuncu Devrim'in ekonomik alanda ve yolsuzlukla mücadelede istenen başarıyı sağlayamaması üzerine Şubat 2010'da Rus yanlısı Viktor Yanukoviç devlet başkanı seçilmiş ve bu gelişme "Turuncu Devrim" in sonu olarak yorumlanmıştır⁷. Viktor Yanukoviç'in ilk icraatlerinden biri RF'nin Karadeniz Filosu'nun kiralanmasına dair antlaşmanın revize edilmesidir. 21 Nisan 2010 tarihinde Ukrayna RF'nin doğalgaz fiyatında %30 indirim yapması karşılığında kira süresi 2017'de sona erecek Karadeniz Filosu'nun kirasını 2042'ye kadar uzatmıştır⁸. Akabinde Yanukoviç 22 Kasım

2013 tarihinde AB ile Ortaklık Antlaşması imzalamayı reddetmesinden sonra Ukrayna'daki Batıcı muhalefet Maidan Protestolarını gerçekleştirmiş ve RF yanlısı Yanukoviç iktidarı kaybetmiştir. Bu gelişme üzerine RF, Sivastopol'daki Rus donanmasını korumak bahanesiyle Kırım'a müdahale etmiş ve 16 Mart 2014 tarihindeki referandumdan iki gün sonra Kırım'ı ilhak etmiştir. Kırım'ın ilhakından iki ay sonra Luhansk ve Donetsk'te Rus ayrılıkçıların hakim olduğu kısımda halk cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etmiş, böylelikle RF Ukrayna'da dondurulmuş sorun bırakmıştır⁹. Bu gelişmenin ardından iki devlet arasında 25 Kasım 2018 tarihinde Kerç Boğazı Krizi yaşanmış, Odessa'dan Mariupol'a giden 3 Ukrayna savaş gemisi Rus karasularını ihlal ettiği gerekçesiyle Rus savaş gemilerinin müdahalesiyle karşı karşıya kalmıştır¹⁰.

24 Şubat 2022 tarihinde Vladimir Putin'in Donbass Bölgesi'ndeki iki halk cumhuriyetinin bağımsızlıklarını tanınması, akabinde savaşa ve işgale dönüşen RF-Ukrayna Krizi'nin temellerini yukarıdaki gelişmelerin yanı sıra 2019'da ABD ve RF'nin Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty-INF) çekilmesi oluşturmuştur. Zira bu gelişmeden sonra Ukrayna ve ABD arasında nükleer enerji anlaşması imzalanmış, Ukrayna'ya iki nükleer reaktör kurulma kararı alınmıştır¹¹. Bu gelişmelerin ardından Aralık 2021'de RF Ukrayna'yı Rus ayrılıkçıların yer aldığı Donbass Bölgesi'nde provokasyon ve askeri yığınak yapmakla suçlamış, bunun üzerine Ukrayna sınırındaki askeri yığınağı arttırmıştır. RF açısından Ukrayna'daki bu gelişmeler ve Ukrayna'nın NATO üyeliği Rus çıkarlarına aykırı bir durum oluşturmaktadır. Zira Putin, NATO'dan genişlemesinin durdurulması ve Ukrayna'nın NATO üyeliğinin tartışılmamasına dair güvenlik garantileri

istemmiştir. Söz konusu garantilerin gerçekleşmemesi üzerine RF, Ukrayna sınırındaki askeri yığınağını 100000'in üzerine çıkarmış ve Şubat 2022'de tırmanan kriz RF'nin Donbass'taki halk cumhuriyetlerini tanınmasıyla devam etmiştir. Savaşın ilk günlerinde Ukrayna tarafından kayda değer bir direnişin gerçekleşmemesi, ABD, NATO ve AB'nin gerekli inisiyatifi almaması akıllara 2008 yılındaki RF-Gürcistan Savaşı'nı ve Kırım'ın ilhak sürecinde Avro-Atlantik bloğun etkisiz politikalarını getirmiştir. Fakat ilerleyen süreçte RF'nin SWIFT sisteminden çıkarılması, Ukrayna'da direnişin artması, AB ülkelerinin 27 Şubat 2022 tarihi itibarıyla AB tarihinde ilk defa silah desteği vermesi, ekonomik yaptırımların kapsamının genişletilmesi, Baltık ve Avrupa devletlerinin hava sahalarını Rus uçaklarına kapatarak Kaliningrad'a dahi Rus erişiminin engellenmesi gibi gelişmeler savaşın seyrinin değiştiğine dair fikirler vermektedir.

Şüphesiz bu süreçte Kiev ve Lviv gibi Avrupa'ya yakın şehirlerdeki Rus etkisinin artması savaşın Avrupa topraklarına sıçrama riskini doğurmuştur. Bu durumun temel sonuçlarından biri de Avrupa'nın yeni bir göç kriziyle karşı karşıya kalma riskidir. Bu ve benzeri gelişmelerin ABD'nin Avrupalı müttefikleriyle ilişkilerini NATO çerçevesinde yeniden konsolide edeceği iddia edilebilir. Zira krizin başından beri farklı politikalar yürüten ABD ve Avrupalı devletler ortak hareket etmeye başlamış, Avro-Atlantik bloğun söz konusu politikaları neticesinde Putin "nükleer seçenekleri" dile getirmiştir. RF'nin müzakere masasına nükleer seçenekle oturması müzakere sürecinin oldukça zorlu geçeceğini göstermektedir. Söz konusu süreçte Türkiye ve Azerbaycan'ın arabuluculuk çabaları krizin diplomatik aşamasında önemli olabileceği düşünülebilir. Zira her ne kadar Rus tarafı

müzakereyi müttefiki Belarus'ta sürdürmeyi amaçlasa da diğer alternatifler arasında Budapeşte, Bakü ve İstanbul da yer almıştır.

Halihazırda Ukrayna'daki işgal ve savaş durumu devam etmekte ancak işgalin ilk iki gününün aksine RF'nin sahadaki üstünlüğü dengelenmiş gözükmemektedir. Krizin nasıl sona ereceğini RF'nin yakın çevre politikası ve çoğunlukla NATO temelli çevrenleme algısıyla Ukrayna'ya verilen yardımların ve sahadaki güç mücadelesinin ne kadar süreceği belirleyecektir.

REFERANSLAR

¹ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın küresel üstünlüğü ve bunun jeopolitik gereklilikleri*, (Çev. Yelda Türedi), İstanbul: İnkılap Yayınları, 2005, s. 133.

² Yevgeniya Gaber, "Black Seas Regional Security After 9/11", Giray Saynur Bozkurt (Ed.), *Blue Black Sea New Dimensions of History, Security, Strategy, Energy and Economy*, Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013, s. 121.

³ Yusuf Yıldırım, *Putin Dönemi Rus Dış ve Güvenlik Politikasında Bir Müdahalecilik Örneği Olarak Kırım'ın İlhakı*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020, ss. 361-362

⁴ Murat Jane, *Rusya Federasyonu'nun Trans-Kafkasya Politikasının Analizi: Süreklilik mi Dönüşüm mü?*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2020, s. 233.

⁵ Igor Torbakov, "Rusya'dan ayrı ya da Rusya'nın bir parçası: Ukrayna-Rusya ilişkilerinin Kederli Bir Destanı", *Avrasya*

Dosyası-Rusya Özel, Cilt: 6, Sayı: 4, Kış 2001, s. 297.

⁶ Jane, a.g.e, s. 287.

⁷ Yıldırım, a.g.e., ss. 385-386.

⁸ Yıldırım, a.g.e., s. 361.

⁹ Jane, a.g.e., ss. 337-338.

¹⁰ Hüseyin Koyuncu, "Rusya ile Ukrayna'yı savaşın eşiğine getiren Kerç Boğazı krizi nedir, nasıl başladı?", *Euronews*, 29.11.2018, <https://tr.euronews.com/2018/11/29/rusya-ile-ukrayna-arasinda-cikan-kerch-bogazi-krizi-hakkinda-bilmeniz-gerekenler> (e.t. 26. 02. 2022).

¹¹ "Ukrayna ile ABD arasında nükleer enerji anlaşması", *DW*, 22. 11. 2021, <https://www.dw.com/tr/ukrayna-ile-abd-arasinda-nukleer-enerji-anlasmasi/a-59902742> (E.T. 26. 02. 2022)

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

+90 216 310 30 40

info@dipam.org

+90 216 310 30 50

www.dipam.org

Merdivenköy Mah. Nur Sok. Business İstanbul
A Blok Kat:12 No:115, Kadıköy/İstanbul

YAZAR HAKKINDA

Dr. Murat JANE, İstanbul Aydın Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi, Diplomasi Araştırmaları Derneği (DARD) Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi Global Barış ve Demokrasi Araştırma Merkezi (GLOBDEM) Müdürü olarak görev yapmaktadır. Jane, lisans öğrenimini Gazi Üniversitesi, yüksek lisans öğrenimini ise Uludağ Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Doktora derecesini de Uludağ Üniversitesi'nden "Rusya Federasyonu'nun trans-Kafkasya politikasının analizi: Süreklilik mi dönüşüm mü" konulu tezi ile almıştır. Siyasi tarih, Avrasya jeopolitiği ve Kafkasya üzerine çalışmalarına devam etmektedir. muratjane@aydin.edu.tr